

УДК 351.74:061.1(100)

Михайло ІЛЬНИЦЬКИЙ
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційно-
го, міжнародного та адміністратив-
ного права Прикарпатського
національного університету
ім. Василя Стефаника

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ПОСТАЧАННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

У статті розкриваються особливості фінансового забезпечення та матеріально-технічного постачання органів внутрішніх справ (української міліції (поліції)); перша чверть XVIII ст. - 80-ті рр. XX ст.; вказуються як позитивні, так і негативні риси цього процесу.

The features of the financial providing and material and technical supply support of bodies of internal affairs (Ukrainian militia (police)) are opened up in the article; the first fourth of XVIII c. - 80th of XX c.; specified as positive so subzero lines of this process.

Ключові слова: органи внутрішніх справ, міліція, поліція, бюджет, фінансування, матеріально-технічне постачання.

Keywords: bodies of internal affairs; militia; police; budget; financing; material and technical supply.

Загострення криміногенної обстановки і зростаючі вимоги суспільства до діяльності органів внутрішніх справ України в умовах побудови демократичної правової держави диктують нагальну потребу приведення системи МВС до стану, який дозволяє забезпечити надійний захист особи, суспільства і держави від злочинних посягань. У світлі цього важливого значення набувають історичні дослідження, які відображають різноманітний соціальний досвід минулого, у тому числі – діяльності правоохоронних органів.

Актуальність історико-юридичних досліджень суттєво зростає на сучасному етапі розвитку суспільства і держави, коли звернен-

ня до спадщини минулих років і десятиліть обумовлено ще й загальними потребами глибокої державно-правової реформи, започаткованої в Україні. З огляду на вищенаведене правомірним і корисним видається здійснення історико-правового аналізу фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності органів охорони громадського порядку, починаючи з поліцейських органів Російської держави, які діяли на території України. Звичайно, практика поліції за часів царизму неоднозначна, поруч з безумовно реакційними моментами в ній можна знайти і досить прогресивні починання. Проте в інтересах розвитку науки потрібно однаковою мірою дослідити як негативні, так і позитивні аспекти цієї практики.

Варто зауважити, що на даний час не було спеціальних монографічних робіт, присвячених історико-правовому аналізу саме фінансового та матеріально-технічного забезпечення поліції (нині – міліції) на території України. Окремі напрямки діяльності радянської міліції досліджувалася в період 50-90-х рр. XX століття, серед авторів наукових робіт, що з'явилися в цей період, особливо слід відмітити: І. С. Карпікова, Н. Н. Карташова, С. І. Кузьміна, В. Н. Куріцина, П. Ю. Кучерова, В. В. Макеева, А. Я. Малигіна, В. П. Портнова, М. М. Славина, Л. А. Смірнова, В. М. Шамарова. Визнаючи певну історичну цінність наукових розробок зазначених вчених, слід підкреслити, що вони лише фрагментарно розглядали проблеми фінансового забезпечення та матеріально-технічного постачання української міліції (поліції) та не були узагальнювального характеру.

У першій чверті XVIII ст., під час реформ Петра I і Північної війни 1700-1721 рр., бюджет Російської імперії був напруженим, 2/3 витрат становили потреби армії, флоту й оборони країни. Це, природно, відобразилося на коштах, відпущених на утримання поліцейських органів. У Російській імперії для позначення державних витрат існували дві системи: реальна (по предметах призначення кредитів) і міністерська (по відомствах). Перші кроки щодо впорядкування кошторисного витратного розкладу слід віднести до 1734 р., коли витрати почали заноситися по відомствах відповідно до загального щорічного фінансового плану. Так, видатки на утри-

мання правоохоронних органів складала 9 748 крб [9] – сума, на наш погляд, надто невелика порівняно з витратами за іншими статтями державного бюджету.

За часів імператора Олександра II в державі посилювався контроль за фінансами, особливо за грошовими витратами: з 1862 р., діяли більш суворі бюджетні правила, з'явилася єдина система обліку і звітності. Саме в період буржуазних реформ, на початку 60-х р.р. XIX в. були розроблені основні принципи побудови державного бюджету Росії. Розподіл доходів виявився нагальною проблемою, яка стояла перед державою, причому найбільша частина витрат в зазначений час виділялася на утримання міністерств: шляхів сполучення, фінансів (в 1897 р. – 29,2 %; 17,4 %; 15,7 % відповідно), морське і військове, значно менша – на Міністерство внутрішніх справ (МВС). Щорічно від 20 % до 30 % бюджету країни спрямовувалися на погашення державного боргу, а на вирішення решти питань державного функціонування країни залишалося лише близько 20 % державних коштів, з них на витрати МВС і Міністерства юстиції відводилося близько 40 %, а в 90-ті роки – майже 50 %. В уряді достатньо бурхливо обговорювалося питання вдосконалення діяльності цих структур, ключовим чинником якого було фінансування зазначених відомств [1].

У зв'язку з наведеними фактами, а також недостатністю поліцейських штатів та перевантаженістю невластивими їм функціями, постала необхідність реформування поліції. На той час, крім загальних недоліків, поліція найбільше страждала від мізерних окладів її чинів, кошти на утримання чинів міської поліції були значно меншими, ніж земської.

Поліцейське законодавство Російської імперії другої половини XIX – початку XX ст. ґрунтувалося таким чином: 1) по відношенню до організації поліції – на "Тимчасових правилах про устрій поліції в містах та повітах губерній" 1862 р.; 2) по відношенню до предметів відання – на "Положенні про земську поліцію" і "Наказі чинам та служителям земської поліції" 1837 р., але останні були видозмінені внаслідок здійснення судової та земської реформ, коли поліцейські органи були звільнені від судових та господарчих функцій.

На підставі виданих 25 грудня 1862 р. "Тимчасових правил"

МВС склало структуру, детальний розпис штатів повітових та міських управлінь, визначило компетенцію поліції та порядок її фінансування, однак норми вказаного правового документа фактично діяли понад півстоліття: нової реформи нижчих органів поліції так і не відбулося [2].

Одночасно були затверджені "нормальні штати" поліцейських управлінь, у зв'язку з чим встановлені розміри грошового утримання поліцейських чинів. Наприклад, отримували на рік сріблом: земський справник – 422 крб, становий пристав – 280 крб, городничі або поліцмейстери – 280 крб, поліцейські пристави – 57 крб, квартальні наглядачі – 36 крб. Усі посадові особи повітової поліції, крім соцьких і десяцьких, одержували утримання за рахунок державної скарбниці. Соцькі і десяцькі, які обиралися на ці посади самим населенням, виконували свої обов'язки без оплати. У випадку найму на зазначені посади сторонніх осіб вони одержували винагородження за рахунок самооподаткування населення [13]. Але ці заходи виявилися неефективними, про що свідчить досвід функціонування київської поліції. Так, наприклад, нові штати поліції м. Києва не відповідали ні нагальним потребам міста, ні коштам, які мала на той час міська поліція. Відтоді до 1875 р. МВС Російської імперії чотири рази пропонувало ввести нові штати, але ці пропозиції щодо збільшення міської поліції не отримали у свій час належного затвердження лише за фінансових труднощів.

Особливий інтерес викликає практика щодо фінансування поліції з бюджетів міст: так, згідно зі ст. 139 "Міського положення" 1870 р. міста повинні були приймати участь у витратах по утриманню чинів поліції, надавати приміщення міським поліцейським управлінням з опаленням та освітленням, видавати кошти на утримання квартир чинам поліції, які не мали житла, постачати міській поліції продукти харчування, амуніцію та забезпечувати поліцейських службовців медичним обслуговуванням [10].

Рівень грошового утримання чинів поліції був значно нижчим, ніж у пожежних командах та інших державних установах, що вкрай негативно впливало на якісний добір кадрів. У зв'язку з цими обставинами місцева влада вишукувала шляхи фінансової підтримки особового складу поліції: вводилися контрактна система, грошові

заохочення, допомога на дітей нижчих чинів поліції тощо. Урядники отримували коней, але за розсудом Міністра внутрішніх справ частина їх могла нести службу пішими. Озброєння урядника складалося з шаблі і, крім того, їм надавалося право мати власну вогнепальну зброю. Урядник одержував: плату – не більше 200 крб на рік, на обмундирування – 50 крб на рік, на утримання коня – 100 крб на рік, на ремонт шаблі – 55 коп на рік [4].

Тільки після російсько-японської війни і революції 1905-1907 рр. намітився стійкий приріст державного бюджету в цілому (дохідна частина звичайного бюджету за 1900-1913 рр. збільшилася в 2 рази), проте в структурі державних доходів переважали надходження від казенної винної монополії, що свідчило про слабкість бюджетної політики уряду і давало підставу сучасникам оцінити російський бюджет як "п'яний". Видаткова частина бюджету протягом 1900-1913 рр. також збільшилася майже вдвічі: 60 % припадало на непродуктивні витрати держави: військові, за державним боргом, на утримання поліцейсько-адміністративного апарату тощо.

Міністр внутрішніх справ широко використовував надане йому законом від 2 червня 1900 р. право затверджувати клопотання приватних осіб щодо формування на їхні кошти поліцейських команд. Після введення інституту поліцейських урядників широкого розповсюдження набула практика заснування посад урядників на приватні кошти [6].

У другій половині XIX ст. в Росії відбувався бурхливий процес зростання загальнокримінальної злочинності (за кількістю зареєстрованих злочинів вона посідала одне з перших місць у світі), але наявних сил та засобів протидії криміналізації суспільства в досліджуваний період у країні було недостатньо. Наслідком цього стало створення у 80-90 рр. окремих поліцейських підрозділів – розшукової поліції, яка безпосередньо спеціалізувалися на попередженні, зупиненні та розкритті злочинів. Грошове утримання розшукової поліції, наприклад у Києві, в розмірі 4740 крб щорічно здійснювалося за рахунок міського бюджету. Чиновники з особливих доручень знаходилися на державній службі, а агенти та інформатори набиралися за вільним наймом, для більшості з яких поліція знаходила казенну або приватну службу і тим самим винагороджувала за

агентурну роботу. Але, попри позитивні показники та цікавий набутий досвід, цей підрозділ у 1874 р. було скасовано через припинення його фінансування міською думою [3, с. 74].

За прийнятим у російському законодавстві правилом, витрати на грошове утримання поліцейських чинів повинні були покриватися з державного казначейства, а участь міст у цих витратах дозволялася за наявності в міських бюджетах достатньої кількості коштів. Однак, користуючись розпливчастим змістом ст. 139 "Міського положення", Міністерство внутрішніх справ намагалося покласти на міста не участь у витратах державного казначейства на поліцію, а повне утримання міських поліцейських установ. Безумовно, що така політика викликала негативну реакцію з боку органів міського самоврядування.

У зазначений період для службовців поліції та жандармерії місцевою владою були встановлені наступні види постачання: грошове, речове, провіантське, приварювальне, чайне, шляхове, а також озброєння, опалення і освітлення приміщень. Грошове утримання було недостатнім для переважної більшості чинів поліції: для нижніх чинів воно складалося з окладу, приварювальних (порціонних) грошей, квартирних грошей по розрядах місцевостей (або надання квартири), грошей на обмундирування і, як особливе заохочення, – грошової допомоги. Також могли виплачуватися додаткові гроші (залежно від місця і характеру служби) і гроші на перевезення речей та родини при переїздах до нового місця служби.

У XIX ст. поступово склалася струнка система грошових виплат на потреби поліції, з них призначалися разові, щорічні, до свят Різдва і Великодня, на виховання дітей тощо. Крім грошових виплат "від щедрот монархових", видавалися витрати з шефської суми і секретного фонду (фонд МВС). При цьому, для включення у доповідь губернатору щодо призначення виплат для поліції проводилася спеціальна перевірка, в ході якої вивчалися матеріальне становище особового складу, житлові умови, колишні заслуги і раніше виплачені матеріальні виплати. Проте слід зазначити, що вкрай важкі побутові та житлові умови нижніх чинів поліції не сприяли престижності професії поліцейського. Розрив між окладами нижніх чинів поліції (300–500 крб) і вищих класних чинів був досить вели-

кий саме за рахунок одержання останніми додаткових грошей і утримання.

У 1892 р. були запроваджені правила про переваги служби у 169 містах імперії: 1) надбавка до зарплати в розмірі 1/3 окладу городовим, які прослужили бездоганно та безперервно в одній команді 7 років; городовим, які прослужили на викладених підставах 5 років після одержання першої надбавки до плати, призначалася така сама надбавка; 2) одноразова допомога в розмірі 250 крб за 20 років служби; 3) призначення щорічної пенсії в розмірі 96 крб за 30 років служби; 4) призначення щорічної пенсії у розмірі 36 крб вдовам городових, які вислужили пенсійний строк. Чисельність городових, які могли скористатися такими перевагами, обмежувалася 1/5 штатного складу поліцейської команди кожного міста. Розгляд прав городових на утримання надбавок до плати покладалася на губернаторів, при цьому видача городовим надбавок до зарплати, одноразової допомоги та пенсій здійснювалася з бюджетів міст [11].

Аналіз фінансового становища Російської держави в другій половині XIX ст. та заходів, проведених щодо реформування поліцейських органів, дозволяє зробити висновки, що уряд намагався приділяти увагу своїм поліцейським силам. Проте фінансове забезпечення поліцейських органів було недостатнім, що не дозволило сформувати серйозну правоохоронну систему. На відміну від європейських країн, обмеженість коштів визначала чисельний склад поліцейських сил Росії, яких бракувало для того, щоб ефективно боротися із злочинністю в державі.

Удосконалення правової основи організації та діяльності підрозділів поліції, що діяли на українських землях наприкінці XIX – початку XX сторіччя нерозривно пов'язане з процесами соціально-економічного і політичного розвитку, які проходили в російському суспільстві в цей період. На початку XX сторіччя царським урядом були прийняті значні заходи щодо розвитку політичної і загальної поліції, чим остаточно було завершено перехід від феодальних до буржуазних принципів організації поліції. Реформа, що готувалася, була покликана сприяти подальшому розвитку процесів централізації і спеціалізації поліцейських органів. Урядом держави були вжиті певні заходи щодо удосконалення структури апарату

загальної поліції, збільшення його штатної чисельності, поліпшення матеріального забезпечення поліцейських чинів, але ці всі заходи були недостатніми і не усували притаманних поліції принципівих недоліків, тому "вербування свіжих сил" до роботи в органах правопорядку надзвичайно ускладнювалося за причини низького рівня матеріального забезпечення їх працівників порівняно з іншими категоріями зайнятого населення. Останній із вказаних негативних фактів з особливою гостротою проявлявся протягом багатьох років, тому що утримання поліцейських органів було передано місцевим бюджетам [6, с.12]. На цей період і без того складне фінансове і матеріальне становище поліцейських в переважній кількості регіонів значно погіршилося, оскільки через гострий дефіцит бюджетів місцеві органи були не в змозі задовольнити їх потреби. При цьому існувала значна різниця в ставках зарплати поліцейських однакових категорій сусідніх губерній і, навіть, сусідніх повітів однієї губернії. В той же час виникла і зберігалася в майбутньому велика різниця в ставках зарплати поліцейських та інших державних службовців, а також осіб, зайнятих на виробництві; повсюдно спостерігалася невчасна видача обмундирування, затримка зарплати, пайків, недостатнє технічне забезпечення.

У результаті поліцейської реформи 60-х років XIX ст. система органів загальної (загальногромадської) поліції, що функціонувала в Російській імперії, до складу якої входили українські губернії, в питаннях виконання службової діяльності підпорядковувалася місцевій адміністрації (губернській владі). В той же час матеріальне забезпечення поліції, необхідне для виконання службових завдань, знаходилося в компетенції місцевого самоврядування [10]. В результаті такої системи управління окружний справник повинен був, виконуючи розпорядження губернатора, взаємодіяти з міською управою з питань збільшення чисельності поліцейської команди, забезпечення її обмундируванням, озброєнням і житлом. Міська влада реагувала на розпорядження губернатора у випадках загрози безпеці міста і населення (епідемії, стихійні лиха тощо), але в питаннях, які вимагали додаткових витрат і не були невідкладними, могли відхиляти клопотання губернатора, що пояснювалося відсутністю коштів, необхідністю створення комісії для вирішення

того чи іншого питання або комітету для ухвалення рішення і т. і. Все це бюрократизувало правоохоронний процес, а в ряді випадків – гальмувало оперативні дії поліції і самим негативним чином позначалося на вирішенні питань правового забезпечення життєдіяльності міста.

Міністерство внутрішніх справ на початку ХХ ст. піддавалося тиску щодо скорочення витрат: під час обговорення бюджету на 1908 р. на першій сесії Державної Думи третього скликання у доповіді бюджетної комісії з розгляду розпису доходів і видатків Міністерства внутрішніх справ відзначалося, що в кошторисі Міністерства доходи складають 14 154 156 крб, а видатки – 94 956 371 крб; крім того, відзначалися надзвичайні витрати в сумі 7 732 000 крб. У доповіді обґрунтовувалося необхідність значного зниження видаткової статті. Зокрема, пропонувалося зменшити видатки на утримання місцевих загальноадміністративних та поліцейських установ, а також – навчальних закладів відомства [5].

Під час обговорення видатків бюджету МВС депутати відзначали, що дуже багато коштів витрачається на посилення поліції, каральні експедиції, заходи військового і надзвичайного характеру. Порівняльний аналіз змін у видатках по основних статтях загальної частини кошторису Міністерства внутрішніх справ за період 1907-1912 р. свідчить, що найбільш значними видатками Міністерства внутрішніх справ були асигнування на утримання місцевих поліцейських установ.

Після вступу Росії в першу світову війну уряд, здійснюючи законодавчу владу відповідно до 87-ї статті основних законів, припинив скликання Державної Думи, згідно з чим збільшилися видатки на утримання поліцейського апарату, причому видаткова частина бюджету МВС зростала значно швидше від дохідної. Досить часто Міністерство внутрішніх справ припускало перевитрати понад кошторису або довільно перекладало кошти з одного його параграфу до іншого: у 1908-1909 рр. незаконно змінилося призначення 4-6 % коштів.

Друга Державна Дума, обговорюючи бюджет, вилучила значні суми із заявлених міністерствами, в деяких міністерствах таких було більше 50 %, по Міністерству внутрішніх справ ця цифра складала

81 % [7] від заявлених сум.

У 1916 р. Рада Міністрів прийняла ухвалу "Про посилення поліції в 50 губерніях Імперії і про поліпшення службового і матеріального положення чинів поліції". Це передбачало розширення штатів розшукових відділень, збільшення окладів співробітникам та агентам, деякі структурні зміни складу розшукових підрозділів. Проте в умовах політичної кризи всіх сфер суспільного життя Російської імперії ці заходи до кінця так і не були реалізовані [8].

Після Жовтневої революції 1917 р. Радянська держава створила народну міліцію, яка була покликана забезпечувати захист інтересів трудящих і охорону революційного порядку. В цей період в Україні були відсутні будь-які нормативно-правові акти щодо порядку формування, організації та фінансування органів народної міліції. Це все знайшло відображення у декреті "Про робочу міліцію", прийнятому 10 листопада 1917 р., проте цей нормативний правовий акт носив лише декларативний характер і не закріпив організаційно-правових форм діяльності міліції. Для того, щоб утримати в міліції хоча б певну частину працівників, місцеві органи влади пішли шляхом скорочення штатної чисельності міліції, які перебували в повній залежності від неї, підвищуючи за рахунок цього оклади тим, хто залишився на службі.

У 20-х рр. XX ст. у виснаженій війнами Україні, в економіці якої домінував аграрний сектор, із бюджетною і податковою політикою, орієнтованою на якнайшвидше відновлення народного господарства, бюджети переважної більшості регіонів виявилися неспроможними задовільно забезпечувати існування переданих на їх баланс державних органів. Крім органів внутрішніх справ, на місцевий бюджет переводилися органи соціального забезпечення, освіти, охорони здоров'я та інші. Наслідки передачі утримання органів внутрішніх справ на місцевий бюджет були більш ніж негативними, загальна штатна чисельність міліції протягом 20-х років поспідовно зменшувалася.

В обстановці, за якою не було позитивно вирішене питання щодо переведення утримання органів міліції на загальнодержавний бюджет (а це всіма зацікавленими сторонами визнавалося головною умовою вирішення кадрової проблеми), керівництво наркомату

внутрішніх справ знаходило інші шляхи і засоби зміцнення кадрів. Одним із найбільш поширених прийомів були "партійні мобілізації", які використовувалися до того часу, поки комуністична партія залишалася правлячою.

У роки проведення нової економічної політики не вдалося повернутися до дореволюційного стану міжгалузевої диференціації заробітної плати. Для працівників ОВС при зберіганні більш-менш вираженого централізованого регулювання заробітної плати це означало, що оплата їхньої праці здійснюється не відповідно до соціальної оцінки, а на засадах суб'єктивних уявлень керівників відповідного рівня про значимість виконуваних тим або іншим органом функцій. У зовнішніх формах реалізації принципу соціальної справедливості відбилося ставлення до міліції як "органу підсобного" [11, с. 206].

У 1940-50-ті рр. державний бюджет СРСР, якому був підпорядкований бюджет УРСР, мав на меті вирішення найважливішого завдання – ліквідація наслідків Великої Вітчизняної війни і відновлення зруйнованого господарства країни. Видатки державного бюджету СРСР за 1950 р. збільшилися в 2,4 разів порівняно з 1940 р., і хоча видатки на утримання органів внутрішніх справ у 1950 р. теж зросли, але порівняно з іншими – були найменшими.

Так як на конституційному рівні був закріплений принцип єдності державного бюджету (п. 5 ст. 73 Конституції СРСР 1977 р.), питання про те, хто саме фінансує той або інший орган державного управління, не виникало. Проте розкритий вище підхід до побудови системи органів внутрішніх справ України був наслідком й іншого, більш політизованого підходу, запропонованого в проекті закону СРСР від 06.03.91 "Про радянську міліцію", де зазначалося: "Міліція підрозділяється на союзну і республіканську", "Міліція входить до системи Міністерства внутрішніх справ СРСР", "Ради народних депутатів здійснюють контроль за роботою міліції, за винятком кримінально-процесуальної, адміністративно-юрисдикційної та оперативно-розшукової діяльності міліції". При цьому одним з основних завдань союзної міліції була координація діяльності республіканської міліції шляхом розробки і фінансування міжреспубліканських програм щодо боротьби із злочинністю та охорони громадсь-

кого порядку [11].

У 80-х роках ХХ ст. відбулися серйозні зміни в економічному устрої СРСР, що проходили на тлі загальної лібералізації суспільного життя в процесі якого деформувалися, зникали інтереси та стимули в діяльності адміністративної системи управління. Суспільні перетворення призвели до змін і корінного оновлення як умов діяльності, так і чинників функціонування міліції, а отже – механізмів її фінансового та матеріально-технічного забезпечення. З державного і, відповідно, республіканського бюджету на утримання ОВС, як і раніше, виділялися мізерні суми порівняно з іншими статтями видачків.

Процес фінансового та матеріально-технічного забезпечення ОВС України у 1970-80-х рр. був схожим з типовим циклом, який мав місце в 1950-60-х рр., і до певної міри нагадував політику держави в зазначеній сфері у 1930-х рр. Подібний цикл характеризується збільшенням обсягів капітальних вкладень, наростанням бюджетних диспропорцій, зростанням зовнішньої і внутрішньої заборгованості держави, посиленням соціальної напруги в суспільстві, подальшим скороченням витрат бюджету МВС.

Аналіз історико-правового розвитку органів внутрішніх справ України свідчить про те, що держава, по-перше, кожного разу, якщо сувора централізація управління системою фінансового та матеріально-технічного забезпечення заважала її гнучкості, перешкоджала раціональному використуванню можливостей економічної бази, яка постійно змінювалася, знижувала рівень ефективності діяльності правоохоронців, вдавалася до змішаного варіанту забезпечення, заснованого на територіальному принципі розміщення органів внутрішніх справ [4; 6; 8; 11; 12; 14]. По-друге, реальні процеси загубили логічний характер у зв'язку із змінами, яких зазнавали ОВС, що дає підставу стверджувати про їх вихід за межі процесу, який називається реформою. По-третє, циклічна рецесія і трансформаційний спад, викликаний перехідними процесами в економіці країни, безпосередньо впливають на ефективність діяльності органів внутрішніх справ.

Слід відмітити, що загальна спрямованість процесів фінансового та матеріально-технічного забезпечення органів внутрішніх справ

України в різні періоди досить схожа, відрізняються лише терміни: перехід до забезпечення за територіальним принципом, централізованому та децентралізованому засобам забезпечення. При цьому головним індикатором такої спрямованості процесів виступає зростаюча роль ринку в регулюванні економіки держави та питома вага потреб фінансового і матеріально-технічного забезпечення ОВС, яка в процесі їх розвитку постійно зростає.

Список використаних джерел

1. Андрианов С. А. Министерство внутренних дел. Исторический очерк / С. А. Адрианов. – СПб., 1904.
2. Анучин Е. Н. Исторический обзор развития административно-полицейских учреждений в России с учреждения о губерниях 1775 г. до последнего времени / Е. Н. Анучин. – СПб. : Тип. МВД, 1872. – 872 с.
3. Антология сыска: от полиции к внешней разведке : [в 14 т.] / отв. ред. : Ю. И. Римаренко, В. И. Кушерец. – К. : Знання України, 2006. – Т. 1: Уголовный сыск: документы и материалы (XI–нач. XX ст.) / сост. : Ю. И. Римаренко, Е. М. Моисеев, В. Н. Чисников. – 612 с.
4. Демин В. А. Очерки истории органов внутренних дел Российской государства / Демин В. А., Иванов В. Е., Лучинин А. В., Ляушин В. П. – Екатеринбург : Издательство Уральского юридического института МВД России, 2001. – 48 с.
5. Доклады бюджетной комиссии по рассмотрению государственной росписи доходов и расходов на 1908 г., с примечаниями: третий созыв. Сессия первая. 1907–1908 р. – СПб., 1908. – 245 с.
6. История полиции и милиции России: хрестоматия / сост. М. Ю. Гребенкин, Б. И. Кофман, С. Н. Миронов. – Казань : Казанский юридический институт МВД России, 2001. – 187 с.
7. Коркунов Н. М. Русское государственное право / Н. М. Коркунов. – Т. 2. – СПб., 1913. – 248 с.
8. Коцан І. Д. Мліція Харківщини у 1917-1930 рр. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. / І. Д. Коцан. – Харків : Національний університет внутрішніх справ, 2003. – 190 с.
9. Соловьев С. М. Сочинения / С. М. Соловйов: в 18 кн. / [Кн. X: История России с древнейших времен]. – Т. 19-20 / отв. ред. : И. Д. Ковальченко, С. С. Дмитриев. – М. : Мысль, 1993. – 751 с.
10. Репешко И. В. Летопись харьковской милиции / Репешко И. В., Ищенко О. В. – Харьков: Тип. "СИМ", 2006. – 207 с.

11. Фомичев А. Ю. Проблемы реформирования в системе органов внутренних дел: история и современность: монография / Фомичев А. Ю. – Орел: Орловский юридический институт МВД России, 2004. – 230 с.
12. Федоров К. Г. История полиции дореволюционной России / Федоров К. Г., Ярмыш А. Н. – Ростов-на-Дону, 1976. – 245 с.
13. Холод Ю. А. Загальна поліція російської імперії в Україні в 1862–1905 рр. : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. / Ю. А. Холод. – Х. : Національний університет внутрішніх справ. – 209 с.
14. Ярмыш А. Н. Политическая полиция Российской империи (1883-1904 гг.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. / А. Н. Ярмыш. – Х. : Харьк. юрид. ин-т, 1978. – 214 с.

Стаття надійшла 01.03.2010.